

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 9, Αρ. 4Α (2017)

Ο Σχεδιασμός της Μάθησης

Τόμος 4, Μέρος Α

Πρακτικά

9^ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή
& εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Αθήνα, 23 – 26 Νοεμβρίου 2017

Ο Σχεδιασμός της Μάθησης

Επιμέλεια
Αντώνης Λιοναράκης
Σύλβη Ιωακειμίδου
Μαρία Νιάρη
Γκέλη Μανούσου
Τόνια Χαρτοφύλακα
Σοφία Παπαδημητρίου
Άννα Αποστολίδου

ISBN 978-618-82258-9-3
ISBN SET 978-618-82258-5-5

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης

Ο ρόλος της Κινητής Μονάδας σε ζητήματα
άτυπης εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης
πολιτών σχετικά με το προσφυγικό ζήτημα: η
περίπτωση του έργου PRESS

*Γιώργος Ανδρουλάκης, Άννα Αποστολίδου, Γεωργία
Δούβλη, Ιλόνια-Ελευθερία Ουασίτσα, Σοφία Τσιώλη*

doi: [10.12681/icodl.1351](https://doi.org/10.12681/icodl.1351)

Ο ρόλος της Κινητής Μονάδας σε ζητήματα άτυπης εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης πολιτών σχετικά με το προσφυγικό ζήτημα: η περίπτωση του έργου PRESS

The role of a Mobile Unit for informal education and awareness raising concerning refugees issues: the case of Project PRESS

<p>Γιώργος Ανδρουλάκης Καθηγητής ΠΤΔΕ Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Επιστημονικά Υπεύθυνος έργου Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο androulakis@eap.gr</p>	<p>Άννα Αποστολίδου Δρ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, UCL Συντονίστρια έργου - Κύρια ερευνήτρια Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο annapostolidou@eap.gr</p>	<p>Γεωργία Δούβλη Δρ ΠΤΔΕ, ΑΠΘ Εξωτερική Συνεργάτης Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο geodouvli@gmail.com</p>
<p>Ιλόνα-Ελευθερία Ουασίτσα Εξωτερική Συνεργάτης Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο e_ilona@outlook.com</p>	<p>Σοφία Τσιώλη Υποψ. Διδάκτορας Κοινωνιογλωσσολογίας ΕΚΠΑ Συντονίστρια έργου - Κύρια ερευνήτρια Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο tsioli@eap.gr</p>	

Abstract

Refugee issues constitute one of the most critical social aspects Europe has been facing in recent years. Several projects have been implemented in order to respond to the refugees' needs, some of them emphasizing in the humanitarian support, others focusing on the provision of infrastructure for the refugees' accommodation or their medical and educational care. In the context of this paper, we present the design framework of the initiative undertaken by the Hellenic Open University in the direction of putting in action a Mobile Unit (MU) for e-learning and awareness - raising. The implementation of the MU and the suggestions concerning its future exploitation derive from similar case studies from the relevant literature, referring to MU for the support of sensitive social groups. The aim of this paper is to highlight the benefits and multiple implementations of MU within populations under specific educational and/or social conditions such as refugee children and adults. At the same time, issues that complicate the operation of MU are identified for further study in order to be effectively managed.

Keywords: *Refugees, Mobile Unit, Awareness Raising, Informal Education*

Περίληψη

Το προσφυγικό αποτελεί ένα από τα πιο κρίσιμα ζητήματα που αντιμετωπίζει η Ευρώπη τα τελευταία χρόνια. Ποικίλα έργα έχουν υλοποιηθεί για την ανταπόκριση στις ανάγκες του προσφυγικού, άλλα με περισσότερο ανθρωπιστικό χαρακτήρα, άλλα με επίκεντρο τη δημιουργία υποδομών για την υποδοχή προσφύγων, άλλα με έμφαση στην ιατρική τους περίθαλψη ή την εκπαιδευτική τους μέριμνα. Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας γίνεται προσπάθεια αποτύπωσης του πλαισίου σχεδιασμού της

πρωτοβουλίας που ανέλαβε το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο προς την κατεύθυνση λειτουργίας Κινητής Μονάδας (ΚΜ) τηλεκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης. Η λειτουργία της ΚΜ και οι προτάσεις ως προς τη μελλοντική αξιοποίησή της, προκύπτουν από παρόμοιες μελέτες περίπτωσης της βιβλιογραφίας αναφορικά με κινητές μονάδες για την υποστήριξη ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων. Στόχος της εργασίας είναι να αναδειχθούν τα οφέλη και οι πολλαπλές εφαρμογές των ΚΜ σε πληθυσμούς που βρίσκονται κάτω από ορισμένες ειδικές ή/και εκπαιδευτικές ή κοινωνικές συνθήκες. Ταυτόχρονα, εντοπίζονται ζητήματα που δυσχεραίνουν τη λειτουργία των ΚΜ και χρήζουν περαιτέρω μελέτης για την αποτελεσματική αντιμετώπισή τους.

Λέξεις-κλειδιά: *Πρόσφυγες, Κινητή Μονάδα, Ευαισθητοποίηση, Άτυπη Εκπαίδευση*

Εισαγωγή

Ένα από τα πιο κρίσιμα ζητήματα που αντιμετωπίζει η Ευρώπη τα τελευταία χρόνια, και ειδικότερα την τελευταία τριετία (2015-2017), είναι το προσφυγικό. Σύμφωνα με αναφορές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ύπατης Αρμοστείας και του Διεθνούς Οργανισμού μετανάστευσης (2016), αλλά και Μη Κυβερνητικών Οργανισμών (ΜΚΟ) (Action Aid Hellas, 2015) πρόκειται ίσως για τη μεγαλύτερη μετακίνηση ανθρώπων μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς περισσότεροι από τέσσερα εκατομμύρια πρόσφυγες μετακινήθηκαν σε άλλες χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ευρώπης, προσπαθώντας να ξεφύγουν από τον πόλεμο της Συρίας (βλ. και Παπαδοπούλου, 2017). Η κατάσταση αυτή αποτελεί μεν μια «πολιτισμική δυναμική», λόγω των μετακινήσεων των πληθυσμών, δημιουργεί δε πολλαπλά ζητήματα τόσο στα ίδια τα πρόσωπα που βιώνουν την αναγκαστική μετακίνηση όσο και στις χώρες υποδοχής των πληθυσμών αυτών, οι οποίες καλούνται να δημιουργήσουν κατάλληλες υποδομές και συνθήκες για την αξιοπρεπή διαβίωσή τους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016).

Στην προσπάθεια αυτή της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τα βασικά ζητήματα που εγείρουν οι πρόσφατες προσφυγικές ροές ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος των ειδικών θεσμικών οργάνων (π.χ. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, Διεθνής Αμνηστία και άλλοι), καθώς και των ΜΚΟ σε διεθνές και τοπικό επίπεδο. Ανάμεσα στα μέτρα που έχουν ληφθεί περιλαμβάνονται προσπάθειες αντιμετώπισης των βαθύτερων αιτιών της κρίσης σε πολιτικό επίπεδο, ενέργειες διάσωσης ανθρώπων στη θάλασσα και προστασίας των συνόρων της ΕΕ, καθώς και σημαντική αύξηση της ανθρωπιστικής βοήθειας στους τομείς σίτισης, στέγασης, υγείας, υγιεινής, προστασίας και εκπαίδευσης, τόσο εντός όσο και εκτός της ΕΕ.

Εκτός όμως από τους φορείς και τους οργανισμούς που εμπλέκονται άμεσα στην αντιμετώπιση του προσφυγικού ζητήματος, σημαντικό ρόλο στη μετάβαση και “ένταξη” των συγκεκριμένων πληθυσμών στις χώρες διαμονής τους, διαδραματίζουν και οι πολίτες των συγκεκριμένων χωρών. Η “ένταξη” (integration), αποτελεί πρόκληση και ίσως, μια από τις πιο βιώσιμες λύσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης (The Economist, 2016· βλ. και Σιδέρη, 2017).

Παρόλα αυτά, ο φόβος για το διαφορετικό και το άγνωστο δημιουργεί συχνά αρνητική προδιάθεση ως προς την υποδοχή των προσφύγων από τους πολίτες ορισμένων ευρωπαϊκών χωρών, καθώς οι τελευταίοι δεν έχουν επαρκή πληροφόρηση με αποτέλεσμα συχνά φαινόμενα μισαλλοδοξίας, φόβου και περιθωριοποίησης. Όπως

έχει διαπιστωθεί «[οι] άνθρωποι που ζουν στο περιθώριο της κοινωνίας – πρόσφυγες, οικονομικοί μετανάστες, μέλη μειονοτήτων κ.λπ.- είναι τα πιθανότερα θύματα διακρίσεων σε όλες τις μορφές τους» (Διεθνής Αμνηστία, 2010, σελ. 6). Ιδιαίτερα, δεδομένης της ιδιαίτερης συνθήκης της Ελλάδας ως χώρας διέλευσης, η οποία πρόσφατα (μετά τον Μάρτιο του 2015) κλήθηκε να αντιμετωπίσει τον ‘εγκλωβισμό’ ανθρώπων που ίσως αναγκαστούν να διαμείνουν σε μια χώρα που δεν ήταν ο τελικός τους προορισμός, οξύνει ιδιαίτερα το ζήτημα της έλλειψης προετοιμασίας στο επίπεδο υποδοχής και αποδοχής των νεοφερμένων πληθυσμών (βλ. και Ντάνη, 2017). Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω ζητήματα, σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν διάφορα έργα, ανταποκρινόμενα στις ανάγκες του προσφυγικού, με αντικείμενο ανάλογα με τον φορέα που αναλάμβανε κάθε φορά την υλοποίηση (π.χ. κάποια είχαν περισσότερο ανθρωπιστικό χαρακτήρα, άλλα επικεντρώθηκαν στη δημιουργία υποδομών για την υποδοχή προσφύγων, άλλα έδωσαν έμφαση στην ιατρική τους φροντίδα κ.ο.κ). Στο επίκεντρο πολλών ευρωπαϊκών προσπαθειών βρέθηκε και η εκπαίδευση των προσφύγων, με μεγάλη έμφαση στα παιδιά που βρίσκονται σε ηλικία υποχρεωτικής εκπαίδευσης και κατά δεύτερο λόγο στα νεαρά άτομα και στους ενήλικες. Το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ) διέκρινε νωρίς την ανάγκη ανταπόκρισης στις εκπαιδευτικές και ενταξιακές ανάγκες των προσφύγων που βρίσκονται στην Ελλάδα και ανέλαβε την πρωτοβουλία να σχεδιάσει και να υλοποιήσει μια σειρά από εκπαιδευτικές και υποστηρικτικές δράσεις που τροφοδοτήθηκαν από την πρωτογενή έρευνα που διεξήχθη στο πλαίσιο του έργου PRESS (αρκτικόλεξο του Provision of Refugee Education and Support Scheme/ Πρωτοβουλία Παροχής Εκπαίδευσης και Υποστήριξης στους Πρόσφυγες). Παρά την επείγουσα ανάγκη επίλυσης βασικών ζητημάτων που αντιμετώπιζε ο πληθυσμός κρίθηκε σκόπιμη η διεξαγωγή διεπιστημονικής –κοινωνιογλωσσολογικής και ανθρωπολογικής– πολυτοπικής εθνογραφικής έρευνας για την ανίχνευση των εκπαιδευτικών αναγκών και προτεραιοτήτων προσφύγων διαφορετικών ηλικιακών ομάδων που κατοικούν σε δομές φιλοξενίας στη Λέσβο, την Αττική και τη Θεσσαλονίκη (Δασκαλάκη, Τσιώλη, Ανδρουλάκης, 2017 στον παρόντα τόμο), με σκεπτικό την «από τα κάτω» αποτύπωση των ζητημάτων που άπτονται της εκπαίδευσης προσφύγων. Το έργο PRESS αποτελείται από τρεις κεντρικούς άξονες, που αφορούν στην πρωτογενή ποιοτική & ποσοτική έρευνα επικοινωνιακών, γλωσσικών και εκπαιδευτικών αναγκών και προσδοκιών των προσφύγων (Άξονας 1), στη γλωσσική και πολιτισμική προσαρμογή και ένταξη προσφύγων (Άξονας 2) και στην πληροφόρηση, ευαισθητοποίηση και παροχή υποστηρικτικών υπηρεσιών με στόχο τη εκπαιδευτική ενδυνάμωση των προσφύγων (Άξονας 3).

Η Κινητή Μονάδα του έργου PRESS

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, γίνεται προσπάθεια αποτύπωσης του πλαισίου σχεδιασμού της πρωτοβουλίας που ανέλαβε το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο προς την κατεύθυνση λειτουργίας κινητής μονάδας τηλεεκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης. Η ΚΜ εντάσσεται στους άξονες 2 και 3, ειδικότερα στο πλαίσιο των δράσεων 12-13: «Κινητή Μονάδα Υποστήριξης και Τηλεκπαίδευσης» του έργου. Η λειτουργία της ΚΜ και οι προτάσεις ως προς τη μελλοντική αξιοποίησή της, προκύπτουν από παρόμοιες μελέτες περίπτωσης της βιβλιογραφίας, από τα πορίσματα της πρωτογενούς επιτόπιας έρευνας του PRESS καθώς και από τη συγκέντρωση καλών πρακτικών σχετικά με κινητές μονάδες για την υποστήριξη ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων, όπως συνοπτικά παρουσιάζονται παρακάτω.

Στόχος της δράσης είναι η παροχή υποστήριξης στους πρόσφυγες και η διευκόλυνση συμμετοχής τους σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε σημεία της επικράτειας που

δεν καλύπτονται από τους συνήθεις φορείς (κρατικούς φορείς, οργανώσεις κ.ά.) μέσω μιας ευέλικτης και εξοπλισμένης μονάδας εργασίας που θα μεταφέρει έντυπο και ψηφιακό υλικό για δράσεις ευαισθητοποίησης, υπηρεσίες ενημέρωσης και προτάσεις άτυπης εκπαίδευσης για ενήλικες και παιδιά. Γενικός σκοπός της παρουσιαζόμενης δράσης είναι επίσης να λειτουργήσει σαν «γέφυρα» μεταξύ ατόμων με προσφυγικό και μη υπόβαθρο.

Η ΚΜ αποτελείται από μια «on-the-spot» αυτοκίνητη μονάδα, η οποία πρόκειται να μετακινηθεί στα σημεία μεγαλύτερης ανάγκης/ζήτησης και κυρίως, σε περιοχές όπου υπάρχουν δομές φιλοξενίας προσφύγων. Άλλοι πιθανοί χώροι στάθμευσης και δραστηριότητας της ΚΜ μπορεί να είναι έξω από ή/και κοντά σε σχολεία, σε κεντρικά σημεία των πόλεων (π.χ. πλατείες), κοντά σε σημεία πολιτιστικού ή εκπαιδευτικού ενδιαφέροντος, έξω από Παραρτήματα του ΕΑΠ και σε άλλα σημεία συγκέντρωσης ενδιαφερόμενων πληθυσμών (προσφύγων και ντόπιων). Η ΚΜ έχει σχεδιαστεί να είναι εξοπλισμένη με Η/Υ και άλλες συσκευές (π.χ. προβολείς, οθόνες) και να διαθέτει δυνατότητα ασύρματης σύνδεσης στο διαδίκτυο. Μεταφέρει επίσης βάσεις δεδομένων με όλα τα ψηφιακά εργαλεία και εκπαιδευτικά προγράμματα που έχουν αναπτυχθεί στο πλαίσιο του έργου PRESS αλλά και έντυπο και ψηφιακό υλικό από άλλες επιλεγμένες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες. Έχει σχεδιαστεί για να έχει 6 έως 8 πλήρεις σταθμούς εργασίας για ενήλικες καθώς και παιδική γωνιά με παιχνίδια, βιβλία και παραμύθια (με πολυγλωσσικό ή χωρίς γλωσσικό περιεχόμενο/εικονοπαραμύθια), καθώς επίσης και πληροφοριακό υλικό για έργο PRESS και το προσφυγικό ζήτημα.

Ο πληθυσμός-στόχος (target group) της ΚΜ περιλαμβάνει ενήλικες πρόσφυγες (16+), ενήλικες πολίτες σε όλη την επικράτεια -ντόπιες/ους γυναίκες και άνδρες- με ποικίλες γλωσσικές-πολιτισμικές διαδρομές, ανάμεσα στα οποία τα ελληνικά, αγγλικά, φάρσι, αραβικά κ.ά και, δευτερευόντως, παιδιά με οποιοδήποτε πολιτισμικό υπόβαθρο ενδιαφέρονται να συμμετάσχουν στις δράσεις. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία της επιτόπιας παρατήρησης, το επίπεδο αλφαριθμητισμού τους μπορεί να ποικίλει, να έχουν διαφορετικά επίπεδα ψηφιακού εγγραμματισμού και να διαμένουν εντός ή/και εκτός δομών φιλοξενίας προσφύγων στην Ελλάδα. Ένα επιπλέον δεδομένο είναι ότι ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού βρίσκεται σε κατάσταση προσωρινότητας (αναμονής αιτήματος ασύλου/μετεγκατάστασης) και δεν διαμένει σε μόνιμη κατοικία στη χώρα. Εκτός από τη δυνατότητα πρόσβασης σε όλους σε κινητές συσκευές και ηλεκτρονικούς υπολογιστές, η ΚΜ, ιδανικά, αποτελεί κίνητρο για τους επωφελούμενους να αξιοποιήσουν τα προτεινόμενα εργαλεία/εφαρμογές και στις προσωπικές τους συσκευές, καθώς έχει διαφανεί η μεγάλη σημασία που έχουν οι φορητές ψηφιακές συσκευές στην έκφραση και επικοινωνία νεαρών προσφύγων (Gillespie *et al*, 2016· Kozyra, 2016· Woodfield, 2016).

Μέσω της ΚΜ μπορεί να παρέχεται επιτόπου καθοδήγηση σχετικά με τη χρήση των διαδικτυακών (online) εκπαιδευτικών προγραμμάτων γλωσσικής υποστήριξης, καθώς και καθοδήγηση για ευκαιρίες εργασίας, εκπαίδευσης και υποστήριξης (μέσω καταγραφής των φορέων και του θεσμικού πλαισίου που δραστηριοποιούνται στο ζήτημα). Συγκεκριμένα, το περιεχόμενο της ΚΜ περιλαμβάνει τρεις ευρείες κατηγορίες:

A. Διαμοιρασμός εργαλείων υποστήριξης για άτομα προσφυγικής καταγωγής και για όσους εργάζονται με πρόσφυγες (πχ. Οδηγός Ψυχικής Υγείας, Οδηγός Υποστήριξης Προσφύγων, Αποθετήριο Κατάρτισης Εκπαιδευτικών),

B. Ενθάρρυνση Δημόσιου Διαλόγου και Ευαισθητοποίησης σχετικά με το προσφυγικό φαινόμενο (πχ. Πρόσβαση στην τρίγλωσση πλατφόρμα δημόσιου διαλόγου «Open Think Tank», Εγγραφή στο online επιμορφωτικό πρόγραμμα

ευαισθητοποίησης «Όψεις του προσφυγικού φαινομένου», Διοργάνωση και συμμετοχή σε κατά τόπους εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης κ.ά.),

Γ. Ψηφιακή πρόσβαση σε εκπαιδευτικά εργαλεία γλωσσικής εκμάθησης (πχ. Πρόσβαση σε πακέτο τεχνολογικά διαμεσολαβημένης γλωσσικής εκμάθησης για πρόσφυγες, Οδηγίες εγγραφής στην online πλατφόρμα γλωσσικής εκμάθησης «Online Linguistic Support») και σε υλικό για δράσεις άτυπης εκπαίδευσης για γυναίκες και παιδιά με οικογένειες.

Επιπλέον, η ΚΜ είναι επιφορτισμένη με το να ενημερώνει και να ενθαρρύνει τη συμμετοχή στην ανατροφοδότηση άλλων δράσεων του έργου (π.χ. διαδικτυακά βραχέα προγράμματα για πρόσφυγες) καθώς και με το να καταγράφει τυχόν προτάσεις ή αντιδράσεις που προέρχονται από τους εμπλεκόμενους πρόσφυγες ή πρόσωπα από τις τοπικές κοινωνίες και να βοηθά στη δικτύωση με άτομα και φορείς που ενδιαφέρονται να συμμετάσχουν σε καλλιτεχνικές, εκπαιδευτικές, ψηφιακές κ.ά. δραστηριότητες του έργου.

Ο σχεδιασμός και η στελέχωση της ΚΜ προσανατολίστηκε σε δύο επιμέρους κατευθύνσεις που ακολουθούν την παιδαγωγική/ανδραγωγική στοχοθεσία της δράσης:

1) στο παιδαγωγικό σκέλος, το οποίο θα αφορά μόνο σε παιδιά. Οι παιδαγωγικές δράσεις που έχουν σχεδιαστεί στοχεύουν στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης σε καταστάσεις της καθημερινότητας, στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών της ομάδας, στην ενθάρρυνση και ανάπτυξη διαγλωσσικών πρακτικών (García, 2009) μέσα σε έναν «χώρο» μοιρασμού γλωσσικών και πολιτισμικών στοιχείων, στη δημιουργία ευνοϊκού κλίματος μέσα από την παράθεση προσωπικών εμπειριών, καθώς και σε γλωσσικές και πολιτισμικές ανταλλαγές,

2) στο σκέλος της ψηφιακής, γλωσσικής και κοινωνικής ενδυνάμωσης ενηλίκων προσφύγων. Οι σχετικές δράσεις αφορούν σε ζητήματα πρόβασης και χρήσης ψηφιακών μέσων και εργαλείων, σε εκμάθηση χρήσης online προγραμμάτων σπουδών καθώς και στη δικτύωση και αξιοποίηση των δεξιοτήτων που ήδη κατέχουν οι δυνάμει εκπαιδευόμενοι (βλ. και Apostolidou & Androulakis, 2017).

Η δράση βρίσκεται στη φάση ολοκλήρωσης του σχεδιασμού ενώ έχει αντιμετωπίσει μια σειρά από καθυστερήσεις σε οργανωτικό/θεσμικό επίπεδο που ενδεχομένως εντάσσονται στην έλλειψη παρόμοιων πρακτικών στην Ελλάδα και την συνακόλουθη απειρία στην εφαρμογή τους, καθώς και στην οικονομική συγκυρία που βρίσκεται η χώρα, κατά την οποία δεν προκρίνονται πολυδάπανες δράσεις τέτοιου χαρακτήρα. Άλλες προκλήσεις, όπως η διαρκής μετακίνηση των πληθυσμών σε διαφορετικές δομές φιλοξενίας και διαμερίσματα, τα ακανθώδη ζητήματα πρόσβασης/άδειας σε καταυλισμούς και η διαρκής συνεννόηση με τοπικούς φορείς και συναφείς οργανώσεις δεν αποτέλεσαν πρόβλημα στη συγκεκριμένη πρωτοβουλία του PRESS, καθώς είχαν ήδη εδραιωθεί δίκτυα επικοινωνίας μέσω της επιτόπιας έρευνας και άλλων δράσεων ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης που έχουν προηγηθεί χρονικά.

Στη συνέχεια του άρθρου παρουσιάζονται μια σειρά από πρωτοβουλίες που λειτούργησαν σαν υποδείγματα και βέλτιστες πρακτικές για τη σύλληψη και τον σχεδιασμό της ΚΜ του έργου PRESS.

Κινητές μονάδες για την υποστήριξη ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων

Για τη διερεύνηση της διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικά με τις Κινητές Μονάδες Εκπαίδευσης (ΚΜΕ) χρησιμοποιήσαμε μεταξύ άλλων, ως λέξεις κλειδιά τους όρους «mobile school», «mobile classroom», «mobile unit and informal education» και καταφέραμε να διακρίνουμε τρεις διαφορετικούς τύπους:

- πρόσθετες λύομενες κατασκευές (mobile school units) σε ήδη υπάρχοντα σχολεία για να αντιμετωπίσουν τον υπερπληθυσμό των σχολείων ή θέματα εκπαίδευσης έγχρωμων μαθητών και μαθητριών σε σχολεία λευκών (Αμερική δεκαετία '60) (McKersie, 2013),
- ΚΜ που επισκέπτονταν (ή και συνεχίζουν ακόμη) πληθυσμούς απομονωμένους γεωγραφικά, πολιτισμικά, θρησκευτικά ή κοινωνικά, όπως Ρομά, μετακινούμενες οικογένειες, αφρικάνικες φυλές, άλλες μειονοτικές ομάδες (Ngugi, 2016, Council of Europe, 2012),
- κινητές εκπαιδευτικές μονάδες που λειτουργούσαν ως μέρος ερευνητικών προγραμμάτων με στόχο την υποστήριξη και τον εμπλουτισμό της τοπικά παρεχόμενης εκπαίδευσης με νέες διδακτικές μεθοδολογίες και υλικοτεχνική υποδομή. Θεωρούνταν μέρος του σχολικού εκπαιδευτικού προγράμματος και σ' αυτό το πλαίσιο, η εφαρμογή αυτού του τύπου υποστηρικτικής εκπαίδευσης εισήγαγε μια συνεργασία μεταξύ του τοπικού εκπαιδευτικού και του εκπαιδευτικού-ερευνητή της κινητής μονάδας. Στόχος των προγραμμάτων αυτών ήταν να φέρουν στη σχολική περιοχή μια «εκπαιδευτική ευκαιρία» που κανονικά δεν μπορούσε να προσφερθεί από την τοπική σχολική περιφέρεια ή την κεντρική κρατική υπηρεσία εκπαίδευσης (Wheeler & Herbert, 1966).

Το Κινητό Σχολείο (ΚΣ) χρησιμοποιείται διεθνώς, κυρίως για την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών, στο πλαίσιο άτυπων μορφών εκπαίδευσης, νομαδικών πληθυσμών σε χώρες της Αφρικής ή πληθυσμών των οποίων η κουλτούρα δεν τους επιτρέπει να ακολουθήσουν τυπικές μορφές εκπαίδευσης. Για παράδειγμα, στην Κένυα άρχισε να εφαρμόζεται στη δεκαετία του 1970 για την εκπαίδευση νομαδικών πληθυσμών. ΚΣ επίσης χρησιμοποιήθηκαν στον Μαυρίκιο, το Ιράν, τη Νιγηρία και τη Μογγολία (Ngugi, 2016). Συχνά, επίσης, χρησιμοποιείται για την εκπαίδευση των Ρομά και μετακινούμενων/νομαδικών πληθυσμών σε όλη την Ευρώπη. Υπό αυτό το πρίσμα οι μελέτες συνηγορούν στην καταλληλότητα της χρήσης ΚΜ σε πληθυσμιακές ομάδες με τα χαρακτηριστικά των προσφυγικών ροών, τόσο λόγω της μεταβλητής και μετακινούμενης συνθήκης όσο και εξ αιτίας των στάσεων και αντιλήψεων που διατρέχουν το πολιτισμικό υπόβαθρο των ανθρώπων και συχνά εννοιολογούν πολύ διαφορετικά την εκπαίδευση και ενδεχομένως επιλέγουν να μην συμμετάσχουν σε τυπικές μορφές εκπαίδευσης.

Ανάπτυξη κινητών σχολείων με χρήση βάν: Η περίπτωση της Γαλλίας

Ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Γαλλία, το Βέλγιο κ.ά. έχουν μεγάλη εμπειρία στην υποδοχή μεταναστών ή μετακινούμενων πληθυσμών, ενώ διαθέτουν και θεσμοθετημένες διαδικασίες εκπαιδευτικής τους διαχείρισης, επομένως αποτελούν παραδείγματα καλών πρακτικών για εκπαιδευτικές μονάδες μετακινούμενου τύπου. Λαμβάνοντας υπόψη την Ευρωπαϊκή βάση δεδομένων πολιτικών και καλών πρακτικών (Council of Europe, 2012), το 1969 ξεκινά η πρώτη εφαρμογή ΚΣ για την εκπαίδευση των τσιγγάνων και των εφήβων μετακινούμενων οικογενειών (travelling families). Τα ΚΣ ταξίδευαν στις πόλεις στις οποίες μετακινούνταν οι οικογένειες. Το 1982 το ASET (Association d'Aide à la Scolarisation et l'Éducation des Enfants Tsiganes - <https://www.aset93.com/>) εισάγει το πρώτο ΚΣ (γνωστό ως Σχολικό Βαν) στην περιφέρεια του Παρισιού, ενώ σταδιακά οικοδομήθηκε ένα δίκτυο Κινητών Τάξεων που εξυπηρετούσε όχι μόνο την περιφέρεια του Παρισιού αλλά και την ευρύτερη περιοχή.

Σύμφωνα με στοιχεία του ASET (2016), οι Κινητές Σχολικές Μονάδες χρηματοδοτούνται από δημόσια και ιδιωτικά κεφάλαια και τα λειτουργικά έξοδα

καλύπτονται εν μέρει ή συνολικά από τα σχολεία στα οποία συνδέονται οι μονάδες ή από δημόσιους φορείς (δήμους, τοπικά συμβούλια, κ.λπ.). Οι εκπαιδευτικοί που λειτουργούν τις ΚΜ είναι μέλη των εκπαιδευτικών ομάδων των σχολείων από τα οποία εξαρτώνται (τα «βασικά σχολεία») και πληρώνονται από το γαλλικό Υπουργείο Παιδείας. Περίπου σαράντα ειδικευμένοι εκπαιδευτικοί εργάζονται στα Σχολικά Βαν του ASET. Τα τριάντα περίπου Σχολικά Βαν που δραστηριοποιούνται σε 13 νομαρχιακά διαμερίσματα σήμερα απασχολούν κάθε χρόνο περίπου 4.000 παιδιά τσιγγάνων μετακινούμενων οικογενειών που ζουν σε τροχόσπιτα όλο τον χρόνο και μετακινούνται για διάφορους λόγους (οικονομικούς, οικογενειακούς, θρησκευτικούς) ή εκδιώκονται τακτικά από τους επιλεγμένους τόπους τους. Ορισμένες από αυτές τις οικογένειες βρίσκονται, επίσης, στη διαδικασία διευθέτησης μόνιμης κατοικίας ή εγκατάστασης.

Όπως αναφέρεται και στις μακροπρόθεσμες προοπτικές της δράσης, τα Σχολικά Βαν δεν είναι αυτοσκοπός και στην πραγματικότητα δεν έχουν ούτε τους πόρους ούτε καμία φιλοδοξία να λειτουργούν επ' αόριστον. Δρουν ως γέφυρα, ως ένας ενδιάμεσος «χώρος» μεταξύ της τσιγγάνικης κουλτούρας και του σχολείου. Το μεγαλύτερο μέρος της διδασκαλίας που παρέχεται αφορά στις βασικές διαδικασίες μάθησης και προσπαθούν να δώσουν σε όσο το δυνατόν περισσότερα από αυτά τα παιδιά πρόσβαση στο πλησιέστερο και καταλληλότερο σχολείο. Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι οι ΚΜ και οι παρόμοιες προσπάθειες σχεδόν πάντοτε παρακολουθούν μια «μη κανονική» συνθήκη και γεφυρώνουν την απόσταση μεταξύ των εκπαιδευόμενων και του πλαισίου υποδοχής (είτε αυτό σχετίζεται με τον χώρο, τον χρόνο ή τον τρόπο/προσέγγιση της «ένταξη»). Σε αυτό το πλαίσιο, η χρήση τους στην εξυπηρέτηση των υπό εγκατάσταση προσφυγικών ροών, ιδιαίτερα κατά τις πρώτες φάσεις της έντονης μετακίνησης και ασάφειας, αποτελούν μια ενδεδειγμένη συμπληρωματική λύση εκπαιδευτικής και πολιτισμικής γεφύρωσης.

Πρόγραμμα για την εκπαίδευση των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη: Η περίπτωση της Ελλάδας

Η μοναδικής αξιόλογη και μεγάλης κλίμακας προσπάθεια που έγινε στην Ελλάδα ξεκίνησε το 1997 με το πρόγραμμα «Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων» (Π.Ε.Μ), το οποίο συνεχίστηκε ως «Πρόγραμμα για την εκπαίδευση των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη» (MUSEDUC, 2017). Στο πλαίσιο λειτουργίας του αναπτύχθηκαν τα Κέντρα Στήριξης (ΚΕΣΠΕΜ), με βασικό στόχο την αντιμετώπιση του θεμελιώδους αιτίου της περιθωριακής κοινωνικής θέσης του μειονοτικού πληθυσμού, την άρση της απομόνωσής του (Ανδρούσου & Ασκοΐνη, 2011· Νοταράς κ.α., 2013). Το 2006, στο πλαίσιο διεύρυνσης των δραστηριοτήτων των ΚΕΣΠΕΜ, λειτουργούν τα πρώτα «κινητά», δηλαδή κατάλληλα εξοπλισμένα οχήματα-βαν (υπολογιστές, ασύρματο internet, ειδικά σχεδιασμένα ψηφιακά εκπαιδευτικά παιχνίδια, υλοποιημένα στο πλαίσιο του προγράμματος κ.λπ.), τα οποία πραγματοποιούν καθημερινές επισκέψεις σε απομακρυσμένα χωριά. Στόχος τους είναι να επεκτείνουν τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες του Προγράμματος, ενισχύοντας την ελληνομάθεια, καθώς και τη μείωση των ποσοστών σχολικής διαρροής των παιδιών της μειονότητας, ειδικότερα στα απομακρυσμένα χωριά των τριών νομών της Θράκης.

Η λειτουργία των ΚΜ αποτελεί μια εναλλακτική πρόταση εκπαιδευτικής δράσης, πέραν του συμβατικού σχολικού πλαισίου, όπου η μάθηση συνδέεται με το παιχνίδι και κινητοποιεί τα παιδιά, και όχι μια πρόταση παροχής επιπλέον μαθημάτων ελληνικής γλώσσας, στο πλαίσιο ενισχυτικής διδασκαλίας. Οι παρεμβάσεις αυτές σχεδιάστηκαν με στόχο να ανταποκρίνονται στο εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο και στις

ανάγκες του κάθε χωριού ξεχωριστά και ακολουθούν τη λογική της διαφοροποιημένης παιδαγωγικής. Στην εκπαιδευτική διαδικασία συμμετέχουν ταυτόχρονα εκπαιδευτικοί εμπυχωτές και οι οδηγοί-διαμεσολαβητές, οι οποίοι μεταφράζουν (όταν χρειάζεται) και επικοινωνούν με τους γονείς και τους ιμάμηδες, διευκολύνοντας την επικοινωνία και τη συνεργασία. Εκτός από τα παιδιά, τα κινητά ΚΕΣΠΕΜ ανταποκρίθηκαν και στο αίτημα μητέρων για μαθήματα ελληνικής γλώσσας παράλληλα με τα παιδιά τους.

Στο πλαίσιο της προαναφερόμενης δράσης, λειτούργησαν επιπλέον δύο ηλεκτρονικά φόρουμ (διαδικτυακοί χώροι ασύγχρονης επικοινωνίας), στα οποία παιδιά και εκπαιδευτικοί ανταλλάσσουν ιδέες και εμπειρίες. Το σημαντικότερο πλεονέκτημα αυτής της πρακτικής, είναι ότι δίνεται η ευκαιρία στους συμμετέχοντες να επικοινωνούν μεταξύ τους και να ανταλλάσσουν εμπειρίες. Με αυτόν τον τρόπο, αποκτούν πρόσθετα κίνητρα επικοινωνίας στα ελληνικά, επικοινωνίας με τα άλλα χωριά, καθώς και παρακολούθησης αντίστοιχων δραστηριοτήτων. Ο συγκεκριμένος τρόπος «ανταλλαγής», δημιουργεί την αίσθηση κοινότητας, προσδίδοντας μια διαφορετική διάσταση στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Κατά την αξιολόγηση της δράσης και με βάση τους παιδαγωγικούς στόχους που είχαν τεθεί, αναφέρθηκαν πολλαπλά θετικά στοιχεία (Νοταράς κ.α., 2013), όπως για παράδειγμα η εξοικείωση των συμμετεχόντων με νέες τεχνολογίες, η ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης και οικοδόμηση θετικής σχέσης με το σχολείο γενικότερα, η ανάπτυξη καλών πρακτικών φιλιαναγνωσίας και η εγκαθίδρυση μιας σταθερής σχέσης εμπιστοσύνης ανάμεσα στις τοπικές κοινότητες και τα κινητά ΚΕΣΠΕΜ. Επιπλέον, παρατηρήθηκε σημαντική βελτίωση στα ελληνικά και εξοικείωση με τον γραπτό λόγο. Ως προς τις δυσκολίες τα σημαντικότερα θέματα που αντιμετωπίστηκαν (Νοταράς κ.α., 2013) αφορούσαν κυρίως στην ασταθή φοίτηση (πολλαπλές απουσίες κ.λπ.) και την αδυναμία συνεχούς και έγκαιρης προσαρμογής των μαθημάτων από τους εκπαιδευτικούς των κινητών ΚΕΣΠΕΜ σε ορισμένους οικισμούς. Τέλος, η αρνητική ή αμφίθυμη στάση ορισμένων σχολείων, τα οποία δεν στήριζαν την παρέμβαση των κινητών ΚΕΣΠΕΜ, επηρέασε σε κάποιες περιπτώσεις τη λειτουργία τους. Παρά τις καταγεγραμμένες δυσκολίες, η συγκεκριμένη πρωτοβουλία έχει καταγραφεί σαν υπόδειγμα αποτελεσματικής παρέμβασης και έχει υιοθετηθεί στο πλαίσιο του έργου PRESS σαν μια βιώσιμη παρέμβαση που ακολουθεί το σκεπτικό της εκπαιδευτικής παρέμβασης, της κοινωνικής παρατήρησης και της ταυτόχρονης κινητοποίησης τοπικών και ακαδημαϊκών δικτύων για την αντιμετώπιση ενός εξαιρετικά σύνθετου κοινωνικού και εκπαιδευτικού φαινομένου.

Ο ρόλος των ΤΠΕ για την υποστήριξη ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων

Σύμφωνα με τους Hewett & Montgomery (2001), η πρόσβαση στις υπηρεσίες και τους φορείς για τις ομάδες σε αποκλεισμό σχετίζεται με αρκετούς παράγοντες, κυρίως οικονομικούς και κοινωνικούς, όπως για παράδειγμα τα χαμηλά επίπεδα αλφαριθμητισμού, τα προβλήματα επικοινωνίας λόγω διαφορετικής γλώσσας, η περιορισμένη δυνατότητα μετακινήσεων, το πενιχρό εισόδημα, οι χώροι διαμονής και η απόστασή τους από τις υπηρεσίες, η αποτυχία των φορέων για μαζική πληροφόρηση. Η «πληροφοριακή φτώχεια» (information poverty· Britz, 2004) αφορά την κατάσταση κατά την οποία δεν υφίσταται πληροφόρηση για την απόκτηση κοινωνικών αγαθών. Ο όρος αυτός πρωτοεμφανίστηκε τη δεκαετία του '60 για να δηλώσει τη μη πρόσβαση ατόμων στις βιβλιοθήκες και στην τεχνολογία, αλλά σήμερα αξιοποιείται για ομάδες ανθρώπων όπως εργάτες, γυναίκες, άνεργους, άστεγους, ανάπηρους, μετανάστες, που στερούνται την πληροφορία για τα κοινωνικά αγαθά, την υγεία, την εκπαίδευση, τις παροχές από δημόσιους φορείς και υπηρεσίες

(Hewett & Montgomery, 2001· Britz, 2004). Στο πλαίσιο των ΚΣ, υπάρχουν παράγοντες-κλειδιά που συμβάλλουν στην καλύτερη λειτουργία τους και πολύ περισσότερο, στην αποτελεσματικότερη αποδοχή τους από τις ομάδες στόχους στις οποίες απευθύνονται.

Δεν είναι λίγες οι αναφορές (Dahan & Sheffer, 2001· Smith, 1998) στον ρόλο των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) στη διατήρηση της συναισθηματικής σύνδεσης (emotional connection) με την πατρίδα. Η Kim (2008) ορίζει την «επικοινωνία» ως παράγοντα-κλειδί για την προσαρμογή των μεταναστών, καθώς τα μέσα ενημέρωσης και επικοινωνίας διαδραματίζουν διάφορους ρόλους στη διαδικασία αυτή. Ο Smith (1998) αναφέρει ότι οι ΤΠΕ έχουν καταστήσει εφικτή την ταυτόχρονη επικοινωνία ενήλικων και ανήλικων προσφύγων σε κοινότητες τόσο της χώρας προέλευσης όσο και της χώρας προορισμού. Οι Navarrete & Huerta (2006) συνοψίζουν στην έρευνά τους διαδικτυακές εικονικές κοινότητες μεταναστών (Virtual Transnational Communities of Immigrants - VTCI), οι οποίες υλοποιούνται μέσα από κατάλληλα εργαλεία σύγχρονης (chat, audio & video applications κ.λπ.) και ασύγχρονης επικοινωνίας (discussion forum, bulletin board κ.λπ.), τονίζοντας τη ζωτική σημασία των εικονικών κοινοτήτων μεταναστών στη διαμόρφωση της ψυχολογίας τους.

Επίσης, ο ρόλος της ψηφιακής τεχνολογίας δεν θα μπορούσε να μην αποτελεί κλειδί και σε αυτό το επίπεδο. Τα τελευταία χρόνια, οι σύγχρονες τεχνολογίες προσδίδουν νέες οπτικές στην ενσωμάτωση των μεταναστών στους διάφορους τομείς κοινωνικοπολιτικού, οικονομικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος (McGregor & Siegel, 2013). Επιπλέον, προσφέρουν στους μετανάστες δυνατότητες πρόσβασης σε πληροφορίες σχετικά με τα δικαιώματα, την ιθαγένεια και τις τοπικές υπηρεσίες υποστήριξης μεταναστών. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, αναφέρονται περιπτώσεις όπου οι νέες τεχνολογίες και ειδικότερα τα κοινωνικά δίκτυα (Dekker & Engbersen, 2014), βοηθούν τους μετανάστες να (α) ξεπερνούν τα αισθήματα απομόνωσης, καθιστώντας τις πληροφορίες διαθέσιμες στις δικές τους γλώσσες, καθώς και πολιτιστικές πρακτικές τόσο της χώρας προέλευσής τους όσο και των νέων χωρών προορισμού (Dekker & Engbersen, 2014), (β) μαθαίνουν γλώσσες μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο διαδίκτυο και (γ) ενταχθούν στους τοπικούς πληθυσμούς που τους έχουν περιθωριοποιήσει (McGregor & Siegel, 2013). Επισημαίνεται ότι παρά το γεγονός ότι ο μεγαλύτερος όγκος των καταγεγραμμένων ερευνών αφορά σε μετανάστες, και δεδομένου ότι ελάχιστα έχουν μέχρι στιγμής διατυπωθεί για τις ιδιαιτερότητες της προσφυγικής συνθήκης που συχνά αφορά στην αναγκαστική μετακίνηση και στον εκτοπισμό των προσώπων, οι προσεγγίσεις των μελετών που συζητήθηκαν συνάδουν με τα δεδομένα της επιτόπιας έρευνας του PRESS (Χαλκίδου, Μαρτίκα & Ρεζαϊάν, 2017) και άλλων πρόσφατων παρατηρήσεων για τη σημασία των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική και πολιτισμική ενδυνάμωση των ενηλίκων κυρίως προσφύγων (Brooker, Lawrence & Dodds, 2017· Dahya, 2016· Dryden-Peterson, 2017· Mason & Buchman, 2016). Με αυτό το σκεπτικό υιοθετήθηκαν σαν κεντρικός άξονας προσέγγισης για τα ζητήματα ψηφιακής ενίσχυσης της ΚΜ του έργου.

Η περίπτωση των Κινητών Βιβλιοθηκών

Ο θεσμός των Κινητών Βιβλιοθηκών πρωτοεμφανίστηκε το 19ο αιώνα στην Αγγλία και αργότερα, στις αρχές του 20ού αιώνα στις Η.Π.Α. Οι κινητές βιβλιοθήκες είναι ουσιαστικά βιβλιοαυτοκίνητα που επισκέπτονται συνοικίες ή περιοχές, μακριά από μόνιμες δανειστικές βιβλιοθήκες. Αποτελούν τμήματα των Δημόσιων Κεντρικών Βιβλιοθηκών και συμβάλλουν ουσιαστικά στην προώθηση του βιβλίου σε περιοχές

που είναι αδύνατη η δημιουργία και η λειτουργία Λαϊκών Βιβλιοθηκών. Παράλληλα, προωθούν μια νέα φιλοσοφία όσον αφορά στο βιβλίο και την ανάγνωσή του, ξεπερνώντας τα όρια των αστικών κέντρων και των αγροτικών περιοχών, καλύπτοντας έτσι όλη την επικράτεια (Κολοβού, 2006).

Μια κινητή βιβλιοθήκη είναι συνήθως εξοπλισμένη με υπολογιστές, εκτυπωτή, ασύρματη σύνδεση στο Internet, συλλογή βιβλίων και οπτικοακουστικού υλικού. Ορισμένα από τα πλεονεκτήματα που μπορεί να εντοπίσει κανείς στις κινητές βιβλιοθήκες-βιβλιοαυτοκίνητα είναι (Σεμερτζίδου, 2008· Κοτσόβολου, 2014) ότι καθιστούν το βιβλίο προσιτό σε όλους, φέρνοντάς το στους χώρους εργασίας και στην κατοικίας τους, χωρίς χωρικούς περιορισμούς, ενώ παράλληλα εξοικειώνουν τους χρήστες με την έννοια της ίδιας της βιβλιοθήκης, κάνοντάς την γνωστή στο ευρύ κοινό. Επιπλέον, τέτοιες προσπάθειες αποτελούν πρόδρομο για την ίδρυση τοπικής Βιβλιοθήκης ή/και παραρτήματος της Κεντρικής στα σημεία που η λειτουργία της καταγράφει επιτυχία.

Πολλές δημόσιες βιβλιοθήκες στην Ελλάδα, ειδικά αυτές που βρίσκονται κοντά σε προσφυγικές δομές, στάθηκαν στο πλευρό των προσφύγων με τις κινητές βιβλιοθήκες τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η κινητή βιβλιοθήκη της Βέροιας η οποία επισκέπτεται το κέντρο φύλαξης προσφύγων στο στρατόπεδο «Αρματωλού Κόκκινου» (http://www.libver.gr/wp-content/uploads/2016/03/eng_REFUGEEES.pdf) και η κινητή δημοτική βιβλιοθήκη της Θεσσαλονίκης με την υποστήριξη του το Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού που επισκέπτεται το Κέντρο Μετεγκατάστασης Προσφύγων Διαβατών, οργανώνοντας δράσεις με επίκεντρο το βιβλίο, την εκπαίδευση και το παιχνίδι. Αντίστοιχες δράσεις αναπτύσσει στην Αθήνα και το Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού, με την «Πλανόδια Βιβλιοθήκη», η οποία επισκέπτεται δομές φιλοξενίας προσφύγων (<http://hfc-worldwide.org/athens/>). Εκτός όμως από τις δημόσιες βιβλιοθήκες ανάλογο έργο αναλαμβάνουν και εθελοντικές ομάδες όπως αυτή των Λάουρα Σαμίρα Ναούντ και Έσθερ Τεν Ζιχόφ, οι οποίες προχώρησαν στην έναρξη της Κοινότητας Εκπαίδευσης, Ελπίδας και Ευκαιρίας και εγκαίνιασαν μια κινητή βιβλιοθήκη για τους πρόσφυγες (<http://www.tovima.gr/society/article/?aid=896060>).

Ο εξοπλισμός της ΚΜ του έργου PRESS με βιβλιοθήκη, βιντεοθήκη και ψηφιακό αποθετήριο κινείται στους άξονες των παραπάνω προσπαθειών, αναγνωρίζοντας και τον δυνητικά πολύ σημαντικό ρόλο που μπορούν να παίξουν οι συμβατικές βιβλιοθήκες σαν σημεία αναφοράς και δικτύωσης για νεαρές γυναίκες και άνδρες πρόσφυγες κατά τη φάση της κοινωνικής τους ενσωμάτωσης.

Η περίπτωση του Κινητού Σχολείου της ΑΡΣΙΣ

Τέλος, σε τοπικό επίπεδο, έχει μεγάλη σημασία η ανάδειξη παρόμοιων πρωτοβουλιών που είχαν ως γνώμονα την ευαισθητοποίηση και την εμπλοκή των τοπικών κοινωνιών και την υποστήριξη των εμπλεκόμενων παιδιών και ενηλίκων, καθώς ορισμένες φορές η εκπαιδευτική παράμετρος μπορεί να εξυπηρετηθεί μόνο με την προϋπόθεση μιας ευρύτερης καλλιέργειας ψυχοκοινωνικής στήριξης και διαπολιτισμικής κατανόησης. Ένα παράδειγμα είναι το «Mobile School – Κινητό Σχολείο», που δημιουργήθηκε από τον Βελγικό οργανισμό «Mobile School», για τις ανάγκες των παιδιών που ζουν και εργάζονται στον δρόμο και δεν έχουν πρόσβαση στο σχολικό περιβάλλον (Mobile School, 2017), με βασικό σκοπό την προσέγγιση, βοήθεια και τελικά την (επαν)ένταξη των παιδιών (καθώς και των οικογενειών τους) που πλήττονται από το φαινόμενο της παιδικής εργασίας. Πρόκειται για ένα μετακινούμενο με τα χέρια όχημα, ένα κουτί με συρόμενους μαυροπίνακες που στηρίζεται σε ρόδες και επάνω του εφαρμόζονται τα εκπαιδευτικά και ψυχαγωγικά

πάνελ. Ο βασικός τρόπος παρέμβασης είναι οι επιτόπιες παρεμβάσεις στον δρόμο (streetwork) μιας ομάδας εθελοντών εκπαιδευτών, οι οποίοι έχουν εκπαιδευτεί κατάλληλα να προσεγγίσουν το παιδί στο δικό του περιβάλλον, σε ένα κλίμα όπου θα είναι αποδεκτό και αξιοσέβαστο άνευ όρων.

Το πρόγραμμα Mobile School ξεκίνησε στη Θεσσαλονίκη το 2009 με τη συνεργασία των Μ.Κ.Ο. ΑΡΣΙΣ και PRAKSIS. Στο πλαίσιο του προγράμματος, πραγματοποιούνται παρεμβάσεις στους οικισμούς Ρομά, με στόχο την προσέγγιση παιδιών που βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και την απόρριψη (PRAKSIS, 2006). Χαρακτηρίζεται ως ένα καινοτόμο εργαλείο εκπαίδευσης, υποστήριξης και εμπύχωσης των παιδιών (5 έως 18 ετών) που ζουν και εργάζονται στον δρόμο πουλώντας μικροαντικείμενα (street work), ενισχύοντας το δικαίωμα κάθε παιδιού στην εκπαίδευση, τη δημιουργικότητα και την επικοινωνία. Μέσα από το εκπαιδευτικό κομμάτι που τους παρέχεται, αλλά και μέσω της υποστήριξης σε ψυχοσυναισθηματικό επίπεδο των παιδιών, βασικός στόχος είναι η ψυχοκοινωνική στήριξη των παιδιών, η ενίσχυση της αυτοεκτίμησής τους, η απομάκρυνση από τον δρόμο και η προετοιμασία για την ένταξή τους σε σχολικά περιβάλλοντα (PRAKSIS, 2006· ΑΡΣΙΣ, 2009). Επιπλέον, φιλοδοξία της δράσης αποτελεί η ευαισθητοποίηση και ενημέρωση της ευρύτερης κοινότητας, σχετικά με το φαινόμενο της παιδικής εργασίας, καθώς και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα συγκεκριμένα παιδιά.

Αν και το πρόγραμμα απευθυνόταν αρχικά σε πληθυσμούς Ρομά κυρίως στην περιοχή της Θεσσαλονίκης (Δενδροπόταμος, Αγία Σοφία, Περαιά), τα τελευταία χρόνια λόγω των αυξανόμενων προσφυγικών ροών από χώρες της Ασίας και της Αφρικής, συμπεριέλαβε στις δράσεις του πληθυσμιακές ομάδες προσφύγων και μεταναστών, ενώ επεκτάθηκε και στην περιοχή της Αθήνας (2015), όπου απευθύνεται κυρίως σε ομάδες αφγανικής καταγωγής, και στην Πάτρα (2016) (PRAKSIS, 2006· ΑΡΣΙΣ, 2009). Το συγκεκριμένο παράδειγμα υποστηρίζει εμπειρικά τη σημασία της επιτόπου κοινωνικής παρέμβασης και της ευαισθητοποίησης των τοπικών κοινωνικών δικτύων, ενώ παράλληλα συνηγορεί στην έμφαση που δόθηκε στην ΚΜ του PRESS σε πολυγλωσσικά υποστηρικτικά εργαλεία και σε μορφές άτυπων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.

Μελλοντικές Κατευθύνσεις

Όπως έχει διαφανεί από την παραπάνω συζήτηση, οι κινητές μονάδες εκπαιδευτικής υποστήριξης και ευαισθητοποίησης έχουν εξαιρετικά μεγάλα οφέλη και πολλαπλές εφαρμογές σε πληθυσμούς που βρίσκονται κάτω από ορισμένες ειδικές ή/και εκπαιδευτικές ή κοινωνικές συνθήκες. Ωστόσο, λόγω της ίδιας της έλλειψης σταθερότητας των συγκεκριμένων πληθυσμών (εκούσια ή αναγκαστική μετακίνηση, αλλαγές στη δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού, ποικίλες αρνητικές στάσεις απέναντι στην εκπαίδευση κοκ) αλλά και των πολυάριθμων εμποδίων εφαρμογής (οικονομικοί πόροι, θεσμικά κολλήματα, στελέχωση, ελλιπής αναγνώριση της σημασίας των ΚΜ κοκ) δυστυχώς υπάρχουν ελάχιστα παραδείγματα ουσιαστικής και επιτυχημένης εφαρμογής μονάδων με τέτοιο χαρακτήρα. Τα ερευνητικά πορίσματα και οι αναφορές των δράσεων που έχουν εφαρμοστεί σε ορισμένα κλίμακα στην Ελλάδα και στην Ευρώπη καταδεικνύουν την ανάγκη για εντατικότερη προσπάθεια στη διερεύνηση των εκπαιδευτικών εφαρμογών και της κοινωνικό-ιστορικής σημασίας παρόμοιων πρωτοβουλιών προκειμένου για την αποτελεσματική αντιμετώπιση επειγουσών καταστάσεων, όπως οι μεγάλες προσφυγικές ροές. Η προκαταρκτική μελέτη του PRESS καταδεικνύει ότι τέτοιου τύπου προσεγγίσεις αποτελούν ενδεδειγμένες λύσεις παρέμβασης στο κοινωνικά και εκπαιδευτικά

ευμετάβλητο τοπίο που επικρατεί στην ευρωπαϊκή αντιμετώπιση της εκπαίδευσης προσφύγων.

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία αποτελεί μέρος του έργου P.R.E.S.S. (Provision of Refugee Education and Support Scheme/ Πρωτοβουλία Παροχής Εκπαίδευσης και Υποστήριξης στους Πρόσφυγες), το οποίο είναι αυτοχρηματοδοτούμενο από οικονομικούς πόρους του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (Διάρκεια έργου: Ιούνιος 2016 - Δεκέμβριος 2017 υπό την επιστημονική ευθύνη του καθ. Γ. Ανδρουλάκη). Ευχαριστούμε θερμά όλους τους συμμετέχοντες και συμμετέχουσες στην έρευνα πεδίου, τους συνεργάτες και τις συνεργάτιδες των δράσεων και τους/τις εκπαιδευτικούς που συνδιαμόρφωσαν το πλαίσιο και την πορεία του έργου. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλουμε στην Αλεξάνδρα Ανδρούσου για τη γενναιόδωρη και γόνιμη συζήτηση με την Ομάδα Συντονισμού κατά τις διάφορες φάσεις σχεδιασμού της κινητής μονάδας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- ActionAid Hellas. (2015). *Η χειρότερη προσφυγική κρίση μετά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο: Οι Σύριοι πρόσφυγες έφτασαν τα 4εκ.* Ανακτήθηκε 7 Αυγούστου 2017, από <http://www.actionaid.gr/enhmerwsou/nea/i-heiroteri-prosfugiki-krisi-meta-ton-2o-pagkosmio-polemo-oi-syrioi-prosfuges-eftasan-ta-4ek/>
- Apostolidou, A., Androulakis, G. (2017, υπόεκτύπωση). Designing distance learning courses for adult refugees in a transit country (Greece). *Higher Education for the Future: Accelerating and Strengthening Innovation*. Milton Keynes, 27-27 October, hosted by the Open University.
- ASET - Association d'Aide à la Scolarisation et l'Education des Enfants Tsiganes. (2016). Ανακτήθηκε 7/9/2017 2017, από <https://www.aset93.com/>
- Britz, J. J. (2004). To know or not to know: a moral reflection on information poverty. *Journal of information science*, 30(3), 192-204.
- Brooker, A., Lawrence, J., & Dodds, A. (2017). Using Digital Concept Maps to Distinguish Between Young Refugees' Challenges. *Journal of Interactive Media in Education*, 1, 4. DOI: <http://doi.org/10.5334/jime.433>
- Council of Europe. (2012). *Good practice demonstrated 5: Developing "school van" type mobile units.* Ανακτήθηκε 7/9/2017 2017, από <http://goodpracticeroma.ppa.coe.int/en/good-practice/developing-school-van-type-mobile-units>.
- Dahan, M., & Sheffer, G. (2001). Ethnic groups and distance shrinking communication technologies. *Nationalism and Ethnic Politics*, 7(1), 85-107.
- Dahya, N. (2016). *Education in Conflict and Crisis: How Can Technology Make a Difference? A Landscape Review*. Berlin: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Ανακτήθηκε 7/9/2017 http://wvi.org/sites/default/files/20160303_Landscape_Review ICT4E_in_Conflict_and_Crisis.pdf
- Dekker, R., & Engbersen, G. (2014). How social media transform migrant networks and facilitate migration. *Global Networks*, 14(4), 401-418.
- Dryden-Peterson, S. (2017). Refugee Education: Education for an Unknowable Future. *Curriculum Inquiry*, 47(1), 14-24.
- García, O. (2009). Education, multilingualism and translanguaging in the 21st century. In: Ajit Mohanty, Minati Panda, Robert Phillipson and Tove Skutnabb-Kangas (eds). *Multilingual Education for Social Justice: Globalising the local*. New Delhi: Orient Blackswan, pp.128-145.
- Gillespie, M., Ampofo, L., Cheesman, M., Faith, B., Iliadou, E., Osseiran, S., Skleparis, D. (2016). Mapping Refugee Media Journeys Smartphones and Social Media Networks. The Open University / France Médias Monde. Ανακτήθηκε 7/9/2017 http://www.open.ac.uk/ccig/sites/www.open.ac.uk.ccig/files/Mapping%20Refugee%20Media%20Journeys%2016%20May%20FIN%20MG_0.pdf
- Hewett, P. C., & Montgomery, M. (2001). *Poverty and public services in developing-country cities* (Vol. 154). New York: Population Council.

- Kim, Y. S. (2008). Communication experiences of American expatriates in South Korea: A study of cross-cultural adaptation. *Human Communication*, 11(4), 511-529.
- Kozyra, A. (2016). Refugee integration: the (smart) way to do it? *European Association for the Education of Adults*, 24.04.2016. Ανακτήθηκε 7/9/2017
<http://www.eaea.org/en/home/news/refugee-integration-the-smart-way-to-do-it.html>
- Mason, B., Buchmann, D. (2016). ICT4Refugees: A report on the emerging landscape of digital responses to the refugee crisis. Bonn: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Ανακτήθηκε 7/9/2017
<https://ec.europa.eu/epale/sites/epale/files/ict4refugees.pdf>
- McGregor, E., & Siegel, M. (2013). *Social media and migration research*. Maastricht Economic and social Research institute on Innovation and Technology (UNU-MERIT) & Maastricht Graduate School of Governance (MGSOG).
- McKersie, R. (December, 2013). Remembering Willis Wagons - 50 years later, civil rights challenges remain [Blog post]. Ανακτήθηκε 7/9/2017 2017, από http://www.huffingtonpost.com/robert-mckersie/remembering-willis-wagons_b_4132629.html
- Mobile School. (2017). Educational materials for and concerning street children. Ανακτήθηκε 7/9/2017 2017, από <https://www.mobileschool.org/en>
- MUSEDUC. (2017). Εκπαίδευση των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη. Πρόσθεση όχι αφαίρεση, πολλαπλασιασμός όχι διαίρεση. Ανακτήθηκε 7/9/2017 2017, από <http://www.museduc.gr/el/>
- Navarrete, C., & Huerta, E. (2006). Building virtual bridges to home: The use of the Internet by transnational communities of immigrants.
- Ngugi, M. (2016). Challenges Facing Mobile Schools among Nomadic Pastoralists: A Case Study of Turkana County, Kenya. *American Journal of Educational Research*, 4(1), 22-32.
- PRAKSIS – Ανεξάρτητη Μη Κυβερνητική Οργάνωση. (2006). Πρόγραμμα Παιδιά της Διπλανής Πόρτας/ Mobile School Θεσσαλονίκης. Ανακτήθηκε 7/9/2017 2017, από <https://www.praksis.gr/el/προγράμματα/τρεχουσες-παρεμβασεις/item/προγραμμα-παιδια-της-διπλανης-πορτας-mobile-school-θεσσαλονικη>
- PRESS Project. (2016). *Provision of Refugee Education and Support Scheme (P.R.E.S.S.)*. Ανακτήθηκε 7/9/2017 2017, από <http://www.press-eap.net/>
- Smith, R. C. (1998). Transnational localities: community, technology and the politics of membership within the context of Mexico and US migration. *Transnationalism from below*, 6, 196-238.
- The Economist. (2016). *Special Report Migration. Looking for a home*. May 28th 2016. Ανακτήθηκε 7/9/2017 2017, από http://www.economist.com/sites/default/files/20160528_sr_migration.pdf
- Woodfield, M. (2016). Educating Refugees: The Value Of Digital Platforms And Mobile Technology. *Digitalist* 16.05.2016. Ανακτήθηκε 7/9/2017 <http://www.digitalistmag.com/improving-lives/2016/05/05/educating-refugees-value-of-digital-platforms-and-mobile-technology-04180972>
- Ανδρούσου, Α. & Ασκούνη, Ν. (επιμ. 2011). *Πολιτισμική ετερότητα και ανθρώπινα δικαιώματα. Προκλήσεις για την εκπαίδευση*. Μεταίχμιο: Αθήνα.
- ΑΡΣΙΣ - Κοινωνική Οργάνωση Υποστήριξης Νέων. (2009). Mobile School – Κοινότητες Ρομά. Ανακτήθηκε 7/9/2017 2017, από <http://arsis.gr/mobile-school-kinotites-roma/>
- Δασκαλάκη, Η., Τσιώλη, Σ., Ανδρουλάκης, Γ. (2017, υπό εκτύπωση). Project PRESS: εθνογραφικές προσεγγίσεις της εκπαίδευσης προσφύγων στην Ελλάδα. *Πρακτικά του 9^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση «Σχεδιασμός Μάθησης»*, Αθήνα, 23-26 Νοεμβρίου 2017.
- Διεθνής Αμνηστία, Ελληνικό Τμήμα. (2010). *Τι σημαίνει πρόσφυγας και ποια τα δικαιώματά του*. Ανακτήθηκε 7/9/2017 2017, από <https://www.amnesty.gr/wp-content/uploads/2010/05/refugeesandrights.pdf>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2016). *Η ΕΕ και η Προσφυγική Κρίση*. Ανακτήθηκε 7/9/2017 2017, από <http://publications.europa.eu/webpub/com/factsheets/refugee-crisis/el/>
- Κολοβού, Ζ. (2006). *Κινητές Βιβλιοθήκες: διευρύνοντας τον ορίζοντα των συνεργασιών στις λαϊκές βιβλιοθήκες*. Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Λεβαδείας – Κινητή Μονάδα.
- Κοτσόβολου, Γ. (Οκτώβριος, 2014). Κινητές Βιβλιοθήκες του κόσμου [Blog post]. Ανακτήθηκε 7/9/2017 2017, από http://homouniversalisgr.blogspot.gr/2014/10/blog-post_7.html
- Νοταράς, Α., Ζωγραφάκη, Μ., Καραβία, Χ., & Κωνσταντινίδου, Μ. (2013). *Εκπαίδευση των Παιδιών της Μουσουλμανικής Μειονότητας στη Θράκη*. Δράση 5 - Υπόεργο 1 - ΕΚΠΑ - Πακέτο Εργασίας 1.3: Οργάνωση και Λειτουργία Κέντρων Στήριξης (ΚΕ.ΣΠ.Ε.Μ.) 5.1 & 5.2 - Έκθεση Αξιολόγησης.

- Ντάνη, Σ. (2017). *Όψεις του Προσφυγικού Φαινομένου: Η μη αποδοχή της ετερότητας. Αναπαραστάσεις της ετερότητας, κοινωνικός αποκλεισμός, ρητορική μίσους (Ενότητα 3)*. Έργο PRESS/Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Ντάφλου, Ν., Ράπτη, Γ., Ιωάννου, Ν., Οικονομίδου, Β., Ζαΐμη, Α., Τζάννου, Α. (2003). Υποστήριξη της εκπαιδευτικής πράξης από κινητές βιβλιοθήκες: η εμπειρία της Ζωσιμαίας Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Ιωαννίνων. Ανακτήθηκε 7/9/2017 2017, από <http://lekythos.library.ucy.ac.cy/bitstream/handle/10797/11137/pol012.pdf?sequence=2>
- Παπαδοπούλου, Δ. (2017). *Όψεις του Προσφυγικού Φαινομένου: Το Προσφυγικό Φαινόμενο. Η Ελληνική και η Διεθνής Εμπειρία (Ενότητα 3)*. Έργο PRESS/Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Σεμερτζίδου, Ε. (Οκτώβριος, 2008). Οι Κινητές Βιβλιοθήκες στην Ελλάδα [Blog post]. Ανακτήθηκε 7/9/2017 2017, από http://arthrografia.blogspot.gr/2008/10/blog-post_5847.html
- Σιδέρη, Ε. (2017). *Όψεις του Προσφυγικού Φαινομένου: Φιλοξενία, Αποδοχή, Ενσωμάτωση. Διαπολιτισμικά και Ιστορικά Παραδείγματα (Ενότητα 1)*. Έργο PRESS/Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Χαλκίδου, Α., Μαρτίκα, Μ. & Ρεζαϊάν, Α. (2017). Εργαλειακότητα και ενδυνάμωση στις εκπαιδευτικές πρακτικές προσφύγων: παρατηρήσεις από την ερευνητική ομάδα της Αθήνας. Εισήγηση στη 2η Συνάντησης Εργασίας Έργου PRESS με τίτλο «Εκπαιδευτικές δράσεις για πρόσφυγες: εμπειρίες και προκλήσεις», 11 Μαρτίου 2017, Αθήνα.